

Briefrapport Archeologische Begeleiding Voortstreven te Renkum

Inleiding

Op 13 januari en 4 februari 2009 heeft archeologisch onderzoeksbureau Archeodienst Gelderland BV een archeologische begeleiding uitgevoerd van het uitgraven van de bouwputten voor de nieuwbouwlocatie Voortstreven 6 in Renkum (Fig. 1). De archeologische begeleiding was een voorwaarde in het vrijstellingsbesluit van 24-04-2007. De bodemingrepen bestonden uit de bouwputten voor de woning zelf, de daaraan aansluitende keerwanden en een ondergrondse tank. De ontgraving is steeds tot op het archeologisch relevante niveau uitgevoerd. Het doel van het onderzoek was inzicht te geven in de aan- of afwezigheid van archeologische waarden en te voorkomen dat tijdens de graafwerkzaamheden archeologische waarden verloren zouden gaan.

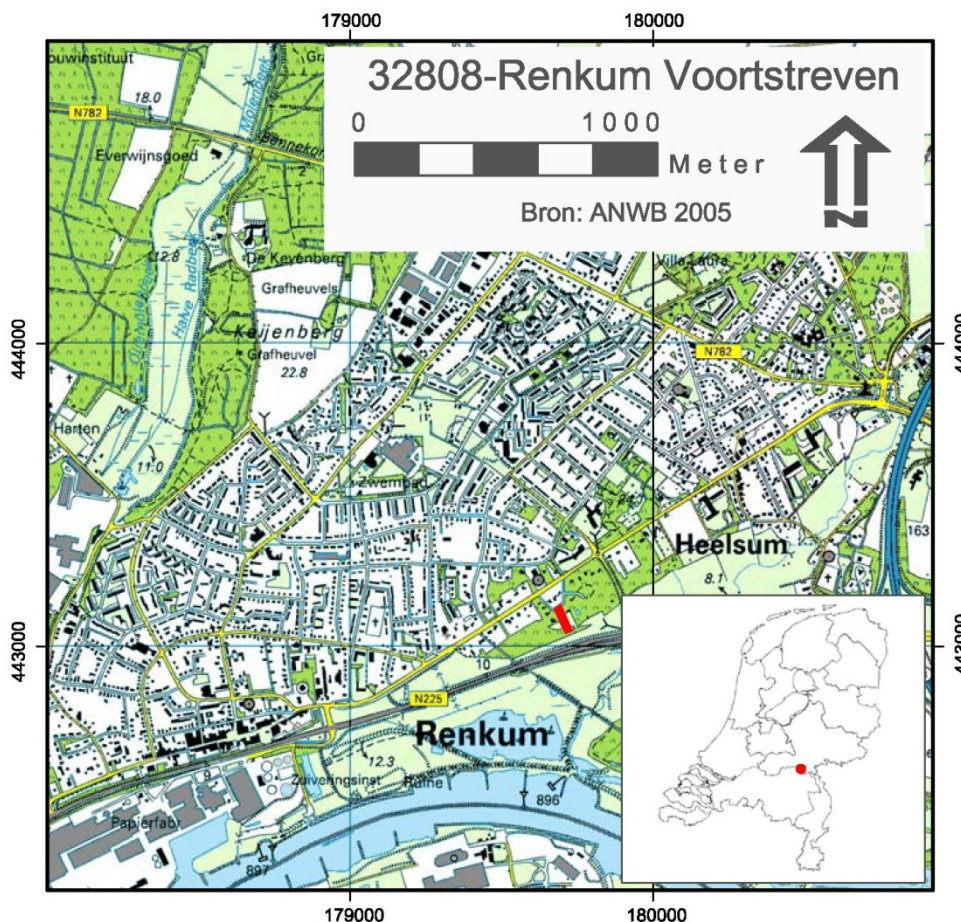

Fig. 1 Topografische ligging van het onderzoeksgebied.

Vooronderzoek

Er is geen vooronderzoek uitgevoerd. In het kader van het opstellen van het Programma van Eisen (W.S. van de Graaf, 2008: Programma van Eisen Voortstreven 6, Renkum, Archeologische Begeleiding conform het protocol "opgraven") is een bureauonderzoek uitgevoerd dat hieronder overgenomen is.

Fysiek-landschappelijke, geologische, geomorfologische en bodemkundige kenmerken

Het terrein ligt in de overgangszone van een stuwwallencomplex (smeltwaterwaaier, code 6G1) en het beekdal van de Heelsumse beek (3S5). Ca. 500 meter ten zuiden van het perceel bevindt zich de bedding van de Rijn (Stiboka 1980).

Binnen het perceel is er een groot hoogteverschil aanwezig. De noordzijde van het terrein ligt 5 meter hoger dan de zuidzijde van het terrein. Het hoogteverschil is ontstaan door de insnijding van de beek en de Rijn in de gestuwde pleistocene afzettingen. De toekomstige woning zal op het hoge deel van het perceel gebouwd gaan worden.

Ter hoogte van de te bouwen woning bevindt zich waarschijnlijk een hoge zwarte enkeerdgrond. Een enkeerdgrond kenmerkt zich door een opgebracht dek dat een dikte van minimaal 50 cm heeft. Het opgebrachte dek bestaat uit met mest aangerijkte heide- of beekplaggen. Onder het humeuze dek (esdek) bevindt zich waarschijnlijk een podzolbodem die gevormd is in de grofzandige pleistocene Sandr afzettingen. Er heeft reeds een bodemkundig onderzoek plaatsgevonden (Kobessenmilieu BV, 2005: Rapport verkennend bodemonderzoek Voortstreven 6 te Renkum). Tijdens dit bodemkundige bodemonderzoek zijn er 2 boringen tot twee meter onder het maaiveld doorgezet. De overige boringen zijn slechts tot 50 cm doorgezet en geven dus geen informatie over het bodemtype. Van de twee diepe boringen is één verstoord en de tweede boring bestaat uit een humeuze bovengrond die geleidelijk, via een B-horizont (inspoelingslaag) overgaat in de C-horizont. Het esdek is ca. 50 cm dik.

Ter hoogte van het zuidelijke deel van het perceel (beekdal-bodem) bestaat de bodem uit een kalkhoudende poldervaaggrond (zware zavel).

Cultuurlandschappelijke en historisch-geografische kenmerken

Renkum is meer dan duizend jaar oud. In 1970 werd het duizendjarige bestaan gevierd, gebaseerd op de oudste vermelding van de plaatsnaam, die vroeger als Redinchem werd geschreven (bron: wikipedia.nl). Halverwege de 19e eeuw ontwikkelde Renkum zich van 'armoedig boerengehucht' tot een 'welvarend, met goede huizen prijkend dorp'. Renkum telde toen 193 huizen en 840 inwoners. Er waren zes papiermolens, drie water-korenmolens en één water-oliemolen. De molens lagen langs de Renkumse beek die via een oude erosiegeul vanaf de stuwwal in zuidwestelijke richting stroomt en afwatert in de Rijn.

Het plangebied is voor zover na te gaan niet bebouwd geweest. Er stonden aan het begin van de 19e eeuw 2 woningen vlak naast het plangebied (Bonneblad, geraadpleegd via website archisII). Het te bebouwen perceel behoorde waarschijnlijk tot de tuin van deze twee woningen en was in gebruik als gras en bos. Het grasland lag op het hoge deel van het perceel en het bos lag op de helling en het lage deel van het perceel.

Regionale archeologische context

Het plangebied ligt volgens de Indicatieve Kaart van de Archeologische Waarden (IKAW) op een terrein dat niet gekarteerd is (Fig. 2). Het dichtstbijzijnde archeologische monument ligt ca. 1,7 km ten noordwesten van het plangebied. Het betreft de restanten van een kasteel dat langs de Renkumse Beek gesitueerd was. Naast dit monument zijn er in Renkum vele archeologische waarnemingen gedaan. Ca. 300 meter ten westen van het plangebied, op een vergelijkbare geomorfologische eenheid, zijn tijdens een archeologisch onderzoek uitgevoerd door prof. Van Giffen, restanten van twee grafheuvels uit de eerste fase van de klokbeercultuur aangetroffen (waarneming 40786). Circa 250 meter ten zuidoosten van het plangebied zijn in het beekdal van de Heelsumsebeek, neolithisch, bronstijd-, Romeins en kogelpotaardewerk aangetroffen. Deze vindplaatsen (nrs: 40784, 41387, 41177 en 41411) zijn deels in de jaren '50 gemeld en het is mogelijk dat de werkelijke vindplaats iets afwijkt van de aangegeven vindplaats in Archis2.

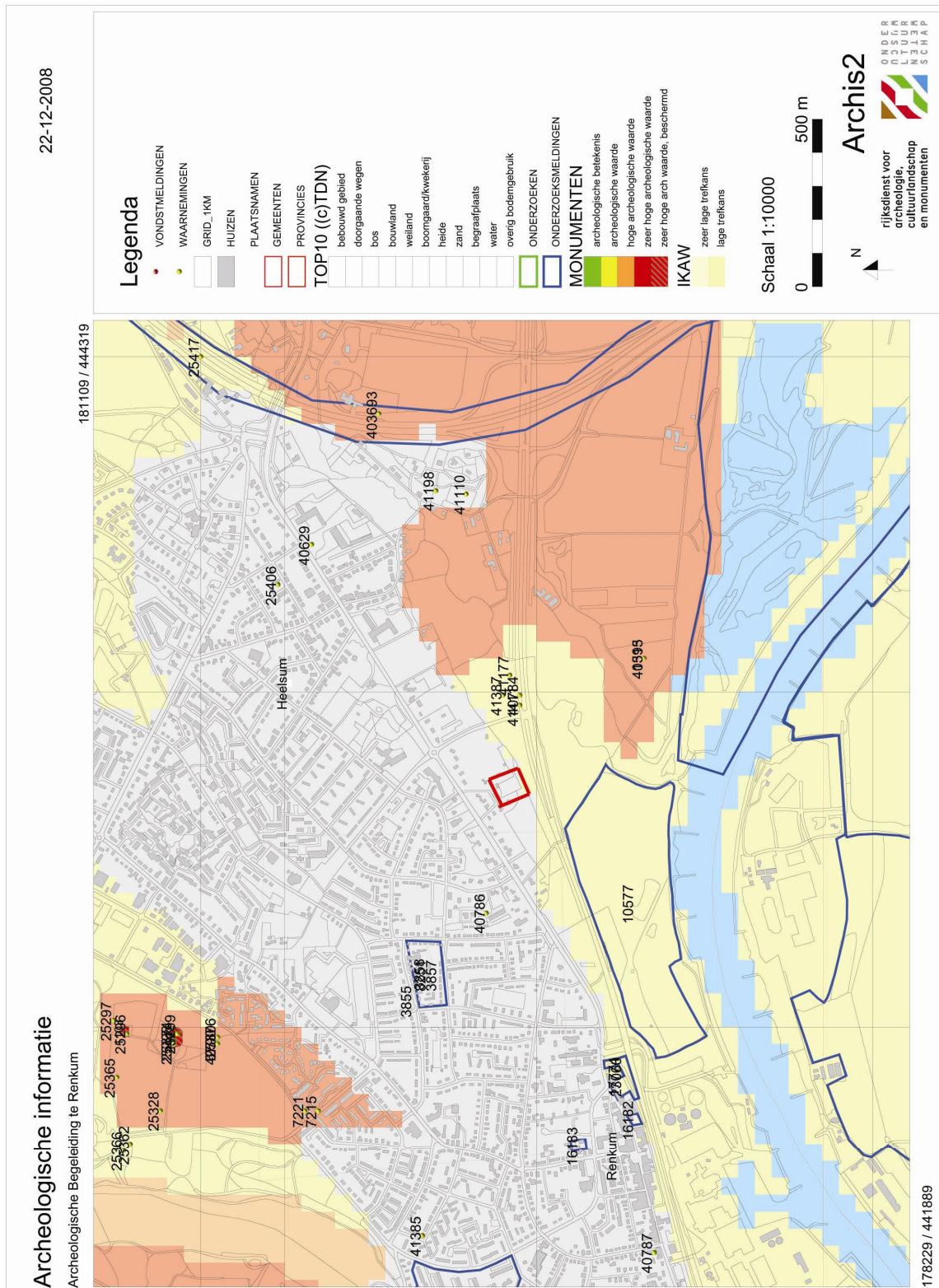

Fig. 2 Archeologische waarden rondom het plangebied (rode vierkant) op de IKAW.

Archeologische verwachting op basis van het vooronderzoek

Op basis van de landschappelijke ligging, op de grens van een hooggelegen Sandr en een laaggelegen beekdal geldt er een hoge archeologische trefkans voor alle archeologische tijdsvakken. De vroegere bewoners gaven er de voorkeur aan om zich te vestigen op terreinen waar van nature een gradiënt aanwezig is. Deze gradiënt kan bestaan uit nat-droog, laag-hoog, bos en akker-weide grond. Het plangebied voldoet qua ligging aan het gehele wensenpakket van de (pre)historische bewoners. Door de natuurlijke gradiënt en de daarmee samenhangende biodiversiteit konden de bewoners optimaal profiteren van wat het land hen te bieden had.

De volgende sporen en structuren zouden mogelijk in het plangebied aanwezig kunnen zijn: restant van een grafheuvel, jachtkampjes of vuursteen werkplaats, nederzittingsresten of off-site structuren uit de periode Paleolithicum - Middeleeuwen, water- en beerputten en bijgebouwen uit de Nieuwe tijd.

Resultaten fysisch-geografisch onderzoek

Het terrein ligt in de overgangszone van een stuwwallencomplex (smeltwaterwaaier, code 6G1) naar het beekdal van de Heelsumse beek (3S5). Ca. 500 meter ten zuiden van het perceel bevindt zich de bedding van de Rijn (Stiboka, 1980: Geomorfologische kaart van Nederland, Wageningen).

Binnen het perceel is er een groot hoogteverschil aanwezig. De noordzijde van het terrein ligt 5 meter hoger dan de zuidzijde van het terrein. Het hoogteverschil is ontstaan door de insnijding van de Heelsumse beek en de Rijn in de gestuwde pleistocene afzettingen. De toekomstige woning zal op het hoge deel van het perceel gebouwd gaan worden.

Ter hoogte van de te bouwen woning bevindt zich een hoge zwarte enkeerdgrond. Een enkeerdgrond kenmerkt zich door een opgebracht dek dat een dikte van ongeveer 40 tot 50 cm heeft. Het opgebrachte dek bestaat uit met mest aangerijkte heideplaggen. Het humeuze dek (esdek) gaat geleidelijk via een Bh-horizont over in de C-horizont (Fig. 3). Zowel het esdek als de onderliggende geelgrijze zandlaag bevatten kleine grindjes.

Fig. 3: Twee representatieve profielkolommen, waarin het esdek herkenbaar is.

Resultaten archeologisch onderzoek

Op 13 januari is de ca. 25x13 m grote bouwput voor de woning onder archeologische begeleiding tot op het archeologisch relevante niveau ontgraven (werkput 1, zie bijlage). Dit niveau ligt onder het esdek en de restanten van de B-horizont in de bovenkant van de C-horizont (Fig. 4). Het vlak lag ca. 0,6 m beneden maaiveld, waarbij de NAP-hoogte lag tussen 16,4 en 14,9 m boven NAP. In het zuidelijke deel van de bouwput zijn vlakdekkend parallel aan elkaar NW-ZO verlopende esgreppels met nauwelijks tussenruimte aangetroffen. Ze zijn gezamenlijk als spoor 3 gedocumenteerd. Esgreppels werden bij de ontginning van gronden vlakdekkend in de schrale ondergrond uitgegraven en direct weer dichtgegooid om de bovengrond vruchtbaar te maken. Later is het esdek in fasen aangebracht. De esgreppels waren nog tot ca. 0,4 m onder vlakniveau bewaard (Fig. 5). De esgreppels zullen in de Nieuwe tijd gegraven zijn. Ze geven in combinatie met het esdek aan dat het gebied in de Nieuwe tijd als landbouwgrond gebruikt is. Anderhalf meter ten noordwesten van de esgreppels, parallel aan het uiteinde daarvan liep een greppel (spoor 2), die mogelijk een perceelsgrens markeert. De esgreppels hebben zich op deze perceelsgrens georiënteerd. Verder bevond zich een aantal grotere recente verstoringen in de bouwput.

In een tweede campagne zijn op 4 februari 2009 de bouwputten voor de keerwanden ten noorden en zuiden van de woning en een bouwput voor een ondergrondse tank uitgegraven.

In de 3x3 m grote bouwput voor de tank (werkput 2), die ca. 15 m ten zuidoosten van werkput 1 lag, zijn eveneens esgreppels met dezelfde oriëntatie aangetroffen (Fig. 6).

Voor de zuidelijke keerwanden moest nog slechts een ca. 2,5 x 2 m grote uitbreiding van werkput 1 gegraven worden (werkput 3). Deze werkput viel geheel binnen een recente verstoring en leverde zodoende geen archeologisch relevante gegevens op (Fig. 7).

Voor de noordelijke keerwanden is aansluitend op werkput 1 een vlak van ca. 8x9 m aangelegd (werkput 4) op de bovenkant van de C-horizont (tussen 0,4 en 0,8 m beneden maaiveld) (Fig. 8). Na opgraving van het vlak is de werkput weer dichtgegooid. De keerwanden zouden op een later tijdstip binnen het onderzochte gebied aangebracht worden. Binnen werkput 4 bevonden zich meerdere recente verstoringen die niet zijn ingemeten. Er waren twee grijsbruine ronde verkleuringen met een diameter van ca. 30 cm in het vlak herkenbaar (spoor 4 en 5). In de coupe (doorsnede, Fig. 9) waren ze komvormig zonder scherpe randen. Ze waren ca. 0,3 m diep bewaard. Geen van beide sporen bevatte behalve kiezels vondsten of andere antropogene indicatoren. Het zou eventueel om twee archeologische sporen kunnen gaan, maar gezien het ontbreken van vondsten bij het hele onderzoek en het ontbreken van houtskool of kleine partikels verbrande leem in de sporen, ligt het eerder voor de hand dat het om diergangen gaat.

Beantwoording van de onderzoeksvragen

- Zijn er in het plangebied archeologische grondsporen aanwezig?
 - Zo ja, wat is de aard, omvang en datering (fasering) daarvan?
 - Zo ja, wat is de verspreiding daarvan?
 - Zo ja, wat is de diepteligging daarvan?
 - Zo ja, wat is de gaafheid en conservering daarvan?

Er zijn behalve esgreppels uit de Nieuwe tijd geen archeologische sporen aangetroffen. Esgreppels werden bij de ontginning van gronden vlakdekkend uitgegraven en direct weer dichtgegooid om de bovengrond vruchtbaar te maken.
- Welke archeologische vondstcategorieën zijn aanwezig?

Er zijn geen vondsten verzameld. Er zijn uitsluitend vondsten uit recente perioden gedaan die niet verzameld zijn.
- Wat zijn de kenmerken en dateringen daarvan?

Niet van toepassing.
- Wat is de verspreiding daarvan?

Niet van toepassing.
- Wat is de conserveringsgraad daarvan?

Niet van toepassing.

- Wat zegt het vondstenspectrum over de aard van de vindplaats?
Niet van toepassing.
- Wat is de paleolandschappelijke context van de vindplaats
Het plangebied bevindt zich in de overgangszone van een stuwwallencomplex naar het beekdal van de Heelsumse beek. In theorie zou de locatie zeer geschikt zijn om als bewoningslocatie te dienen. Er zijn echter geen aanwijzingen gevonden dat het terrein in het verleden als nederzettingsterrein heeft gediend., Op basis van het gegeven dat er esgreppels en een esdek zijn aangetroffen kan worden aangenomen dat het plangebied in de Nieuwe tijd een agrarische functie heeft gehad.
- Is er op grond van de verspreiding van het vondstmateriaal iets te zeggen over ter plaatse uitgevoerde activiteiten en gebruikszones binnen het onderzoeksgebied?
Bij gebrek aan vondsten en relevante sporen moet er vanuit gegaan worden dat zich binnen het onderzoeksgebied geen bijzondere activiteiten hebben plaatsgevonden. Het terrein is in de Nieuwe tijd als landbouwgebied en tuin in gebruik geweest.

Conclusie

Het plangebied Voortstreven 6 in Renkum bevatte naast esgreppels en recente verstoringen geen archeologische sporen. Bij de bouw zijn derhalve geen archeologische waarden verloren gegaan. In de directe nabijheid van het onderzoeksgebied kunnen echter wel archeologische waarden bewaard gebleven zijn.

Daar er geen archeologische resten van waarde zijn aangetroffen dient dit briefverslag conform het Programma van Eisen als definitief eindrapport beschouwd te worden.

Zevenaar, 27 maart 2009

Willem-Simon van de Graaf
senior archeoloog

Afbeeldingen

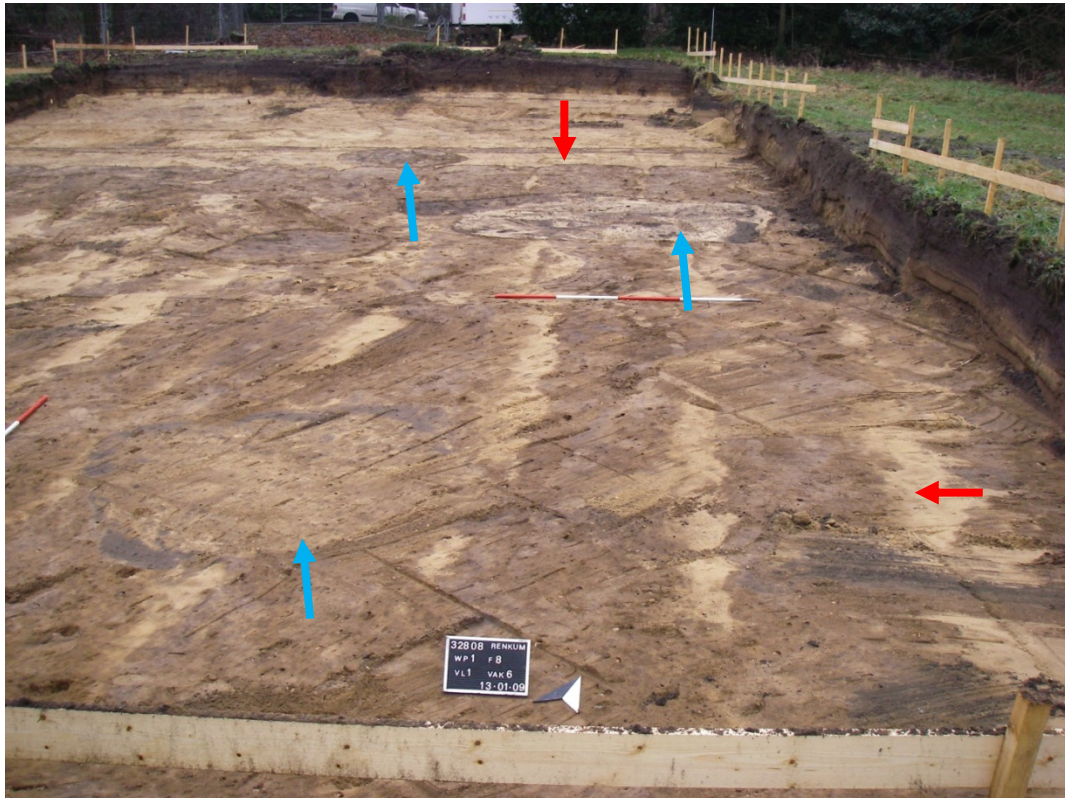

Fig. 4: Het aangelegde vlak in werkput 1. De rode pijl boven geeft het uiteinde van de esgreppels aan, de rode pijl beneden geeft één van de esgreppels aan. De blauwe pijlen geven recente verstoringen aan.

Fig. 5: Een deel van een esgreppel (spoor 3) in doorsnede.

Fig. 6: Het vlak in werkput 2, waarin ook esgreppels herkenbaar zijn..

Fig. 7: Het vlak in werkput 3, waarin nog de onderste resten van de recente verstering zichtbaar zijn..

Fig. 8: Overzicht over het plangebied met op de voorgrond werkput 4..

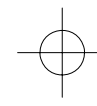
Fig. 9: De coupe (doorsnede) door spoor 4 met op de achtergrond spoor 5.

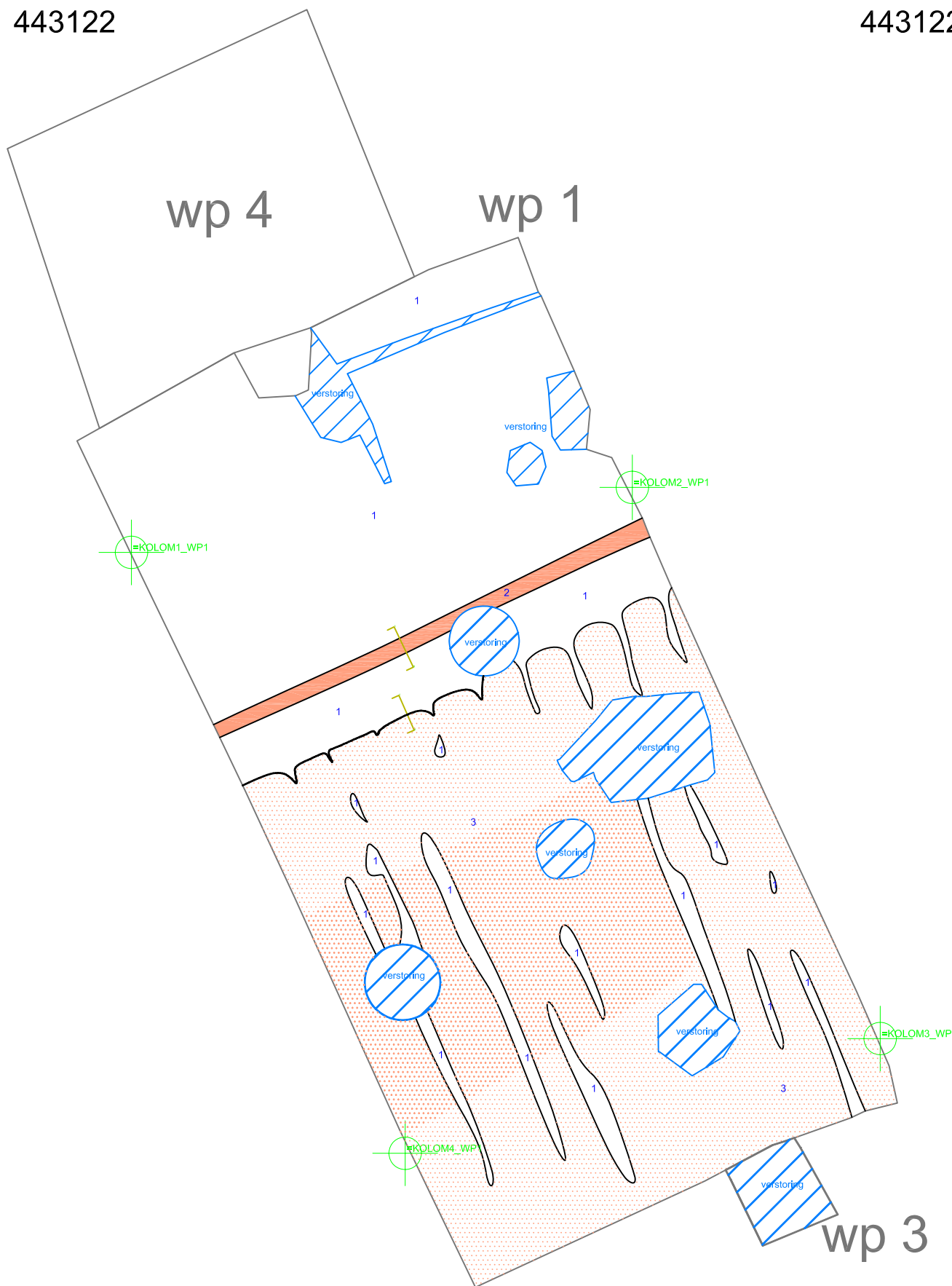
443122

179688

443122

179718

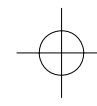

179688

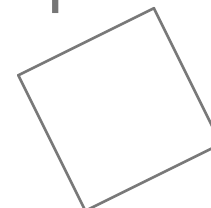
443078

179726

443078

wp 2

Legenda

— Werkputgrens

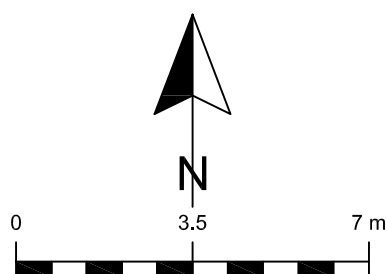
Spoor

Esgreppel

Coupe

Verstoring

Kolom

32808

Renkum-Voortstreven

Putten- en Allesporenkaart
Schaal 1 : 150

Opdrachtgever: P.B. Visser

Printdatum 06-02-2008